

Петрушэўская Юлія Анатольеўна

кандыдат філалагічных навук,
дацэнт кафедры тэарэтычнай
і прыкладной лінгвістыкі
Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя А. А. Куляшова
г. Магілёў, Беларусь

Yuliya Petrusheuskaya

PhD in Philology, Associate Professor
of the Department of Theoretical
and Applied Linguistics
Mogilev State University
named after A. Kuleshov
Mogilev, Belarus
petrushevskaya@msu.by

**ПРЫКАЗКІ-АНАЛАГІ Ё ГЕНЕТЫЧНА І АРЭАЛЬНА ДАЛЁКІХ МОВАХ
(на матэрыяле беларускай і чувашскай моў)**

**ANALOGUE PROVERBS IN GENETICALLY AND AREALLY DISTANT LANGUAGES
(Based on the Belarusian and Chuvash languages)**

У артыкуле супастаўляюцца беларускія і чувашскія прыказкі на аснове сінхронічнага падыходу з апорай на структурна-семантычнае мадэляванне міжмоўных прыказкавых адпаведнікаў.

Даследаванне паказала, што ў беларускім і чувашскім прыказкавых фондах налічваецца 537 аналагічных (тоесных або вельмі блізкіх па змесце і форме) адзінак. Беларускія і чувашскія прыказкі-аналагі дыферэнцуюцца па характары міжмоўнай агульнасці на чатыры тыпалагічна значныя групы: універсальныя (19,8 %), інтэрнацыянальныя (28,3 %), агульныя для чувашскай, беларускай і рускай моў (50,8 %), агульныя толькі для беларускай і чувашскай моў (1,1 %). Дастаткова вялікая колькасць аналагічных адзінак дазваляе сцвярджаць аб тыпалагічнай блізкасці прыказкавых фондаў беларускай і чувашскай моў.

Даследаванне выканана ў межах гранта Беларускага Рэспубліканскага фонду фундаментальных даследаванняў, навуковы праект № 20231303.

К л ю ч а в ы я с л о в ы: *прыказка, беларуская мова, чувашская мова, тыпалагічнае супастаўленне, прыказкавы аналаг.*

The article presents the results of a comparison of Belarusian and Chuvash proverbs using a synchronic approach based on structural-semantic modeling of cross-linguistic proverbs-analogues and differentiation of proverbs common in other languages and national-specific proverbs.

The aim of the study is to establish and differentiate the typological similarity of interlingual proverbial analogues of the Belarusian and Chuvash languages.

2,500 Chuvash proverbs and over 12,000 Belarusian proverbs served as the research material. Of the Chuvash proverbs selected for analysis, 866 (35,4 %) units have parallels in the Belarusian language, and 537 (21,5 %) of them are similar to Belarusian proverbs. Chuvash and Belarusian proverbs-analogues are differentiated by the nature of cross-language commonality and are broken into the four most significant typological groups: universal (19,8 %), international (28,3 %), common to the Chuvash, Belarusian and Russian languages (50,8 %), as well as common only to the Belarusian and Chuvash languages (1,1 %).

Thus, every third proverb in the Chuvash language has a proverb similar or correlative in form and meaning in the Belarusian language, which indicates the typological closeness of the proverb funds of these languages.

The research was carried out of the grant of the Belarusian Republican Fund for Fundamental Research (project No 20231303).

Key words: proverb, Belarusian language, Chuvash language, typological comparison, proverb analogue.

Супастаўляльнае і тыпалагічнае вывучэнне прыказак з’яўляецца адным з перспектыўных напрамкаў сучаснай лінгвістычнай парэміялогіі [1; 2]. Як паказваюць найноўшыя даследаванні, ад таго, наколькі добра і рознабакова вызначаны прыказкавыя адпаведнікі ў генетычна і арэальна далёкіх мовах, залежыць аб’ектыўнасць і адэкватнасць апісання нацыянальнага кампанента ў прыказкавым фондзе [3], выяўлення этнакультурных і аксіялагічных асаблівасцей прыказкавай карціны свету [4], дыферэнцыяцыі агульнага з іншымі мовамі і спецыфічнага ў семантыцы і структуры прыказак [5], іх перакладу на іншыя мовы [6], апісання ў полілінгвальных слоўніках [7; 8; 9].

Беларускія прыказкі даволі дасканала даследаваны ў супастаўляльным плане ў дачыненні да асобных славянскіх, германскіх, раманскіх моў [10; 11; 12; 13; 14], падрыхтаваны шэраг беларуска-іншамоўных парэміялагічных слоўнікаў [15; 16; 17; 18; 19]. На гэтай падставе былі вылучаны і верыфікаваны ў складзе прыказкавага фонду беларускай мовы агульныя з іншымі мовамі адзінкі [20] і ўнікальныя прыказкі (якія прама і непасрэдна адлюстроўваюць нацыянальна-культурную семантыку) [21].

У адрозненне ад беларускіх прыказак, чувашскія сёння амаль не апісаны ў супастаўленні з прыказкамі ў іншых мовах. У адзінкавых даследаваннях чувашскія прыказкі параўноўваюцца ў розных аспектах свайго плана зместу з прыказкамі турэцкай мовы [22], рускай і англійскай моў [23]. Не існуе чувашска-іншамоўных слоўнікаў прыказак. Чувашскія прыказкі прадстаўлены толькі ў даведніку “Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü” (2004) А. Чабаноглу, дзе апісваюцца парэміі 40 цюркскіх моў [24].

Трэба адзначыць, што ў асобных парэміяграфічных крыніцах беларускія і чувашскія прыказкі супастаўляюцца на фоне іншых моў. Напрыклад, прыказкі беларускай і чувашскай моў прадстаўлены ў даведніку Д. Пацалаі «European Proverbs in 55 Languages, with Equivalentents in Arabic, Persian, Sanskrit, Chinese, and Japanese» (1997) [25]. Беларускія прыказкі спарадычна прыводзяцца ў шэрагу паралеляў з іншых моў у зборніку М. Р. Раманава «Ватысен самахёсем, каларашам, сумаллі гумамсем» («Чувашскія прыказкі, прымаўкі і загадкі») (2012) [27]. Аднак беларускія прыказкі спецыяльна ніколі не параўноўваліся з прыказкамі чувашскай мовы.

Актуальнасць і навуковая навізна даследавання заключаецца ў тым, што супастаўляльны аналіз прыказак генетычна і арэальна далёкіх беларускай і чувашскай моў (на падставе структурна-семантычнага мадэлявання на шырокім моўным фоне) дазволіць выявіць прыказкавыя аналагі і дыферэнцаваць іх на тыпалагічна значныя (агульныя для вялікай колькасці моў) і спецыфічныя (характэрныя толькі для гэтых дзвюх моў).

Мэта даследавання – устанавіць і дыферэнцаваць тыпалагічную агульнасць міжмоўных прыказкавых аналагаў у дзвюх генетычна і арэальна далёкіх мовах – беларускай і чувашскай.

Фактычным матэрыялам даследавання паслужылі больш за 12 000 беларускіх прыказак, зафіксаваных у даведніку М. Я. Грынבלата «Прыказкі і прымаўкі» (1976) [26] і 2500 чувашскіх прыказак, якія адлюстраваны ў зборніку М. Р. Раманова “Ваттисен самахёсем, каларашсем, сутмалли юмахсем” (2012) [27].

У даследаванні выкарыстаны супастаўляльны метады, які абаяраецца на найноўшыя метадыкі структурна-семантычнага мадэлявання прыказак [28; 29], дыферэнцыяцыі агульнага з іншымі мовамі і нацыянальна-спецыфічнага ў прыказкавым фондзе [3; 21], лінгвакультуралагічнага аналізу прыказак [8; 9]. Выкарыстанне названых метадык папярэдне апрабавана аўтарам артыкула пры параўнанні прыказак беларускай мовы і фіна-вугорскіх, цюркскіх моў [30; 31].

У выніку супастаўлення беларускага і чувашскага прыказкавых фондаў устаноўлена, што 866 чувашскіх прыказак маюць паралелі (рознага тыпу супадзенні) у беларускай мове. Такі паказчык міжмоўнага супадзення (кожная трэцяя чувашская прыказка) з’яўляецца даволі нечаканым у тыпалагічным плане, аднак цалкам вытлумачальным у лінгвакультурным плане (чувашы ў Расіі падпалі пад прымусовую хрысціянізацыю і русіфікацыю, а значыць, успрынялі шмат элементаў мовы і традыцыйнай культуры, агульных для праваслаўных усходнеславянскіх народаў, у тым ліку і беларускага). Уплыў лінгвакультурнага фактару на фарміраванне прыказкавага фонду чувашскага народа пацвярджаецца блізкім супадзеннем часу з’яўлення першых хрысціянскіх місіянераў у чувашоў (сярэдзіна XVIII стагоддзя) і сярэдняй храналагічнай глыбіні ядра «асноўнага прыказкавага фонду», якая ў кожнай мове не перавышае трох стагоддзяў [32, с. 153].

Найбольш тыпалагічна значнымі паказчыкамі адпаведнасці прыказак у розных мовах з’яўляюцца, па-першае, тоесныя структурна-семантычныя мадэлі, па-другое, ідэнтычныя лексічныя кампаненты, па-трэцяе, аналагічныя адзінкі [3, с. 1015–1016]. У беларускім і чувашскім прыказкавых фондах зафіксавана 537 адзінак, якія з’яўляюцца аналагічнымі.

Прыказкі-аналагі – гэта такія адзінкі, якія маюць у розных мовах тоесныя змест і форму (характарызуюцца аднолькавымі або максімальна блізкімі значэннямі, лагічна-сіntaxсічнымі структурамі, лексіка-граматычнымі будовамі, вобразна-паняційнымі планамі), аднак могуць пры гэтым мець пэўныя фармальныя варыянты ў кожнай з моў – нацыянальныя прыказкавыя варыяцыі адной агульнай для дадзеных моў прыказкі. Пры гэтым «спісок іноязычных аналогаў пословицы даннаго языка всегда остаётся открытым, поскольку квантитативно и квалитативно детэрминирован прежде всего экстралингвистическими факторами (зависит от количества языков, избранных для анализа, а также от качества паремиографического описания каждого из них). Однако использование всей доступной полноты поиска и идентификации иноязычных аналогов даёт основания для установления характера общности пословицы даннаго языка с пословицами других языков» [3, с. 1020]. Варта адзначыць, што колькасць аналагічных прыказак у розных мовах узрастае прама прапарцыянальна памяншэнню колькасці моў, якія супастаўляюцца, і дэманструе сваю максімальную ступень пры параўнанні дзвюх моў. Гэта, у сваю чаргу, азначае, што для дадзенай пары моў устанаўленне прыказак-аналагаў заўсёды будзе мець аб'ектыўныя падставы і вычарпальны спіс аналагічных прыказак.

Чувашскія прыказкі, якія маюць беларускія аналагі, дыферэнцуюцца па характары міжмоўнай агульнасці на чатыры найбольш значныя ў тыпалагічным плане групы: універсальныя, інтэрнацыянальныя, агульныя для чувашскай, беларускай і рускай моў, агульныя толькі для беларускай і чувашскай моў.

1. Універсальныя прыказкі ў беларускай і чувашскай мовах. Праблема вызначэння ўніверсальных характарыстык нацыянальных прыказкавых фондаў застаецца дыскусійнай [33]. Да ўніверсальных мэтазгодна адносіць прыказкавыя адзінкі, якія фіксуюцца ў самых розных мовах (як роднасных, так і няроднасных; як з наяўнасцю, так і без наяўнасці арэальных кантактаў). Пры гэтым наяўнасць у шматлікіх мовах такіх (універсальных) прыказак немагчыма вытлумачыць з пункту гледжання генетычнай ці арэальнай блізкасці моў, а таксама іншамоўных запазычанняў ці лінгвакультурнага трансферу [3, с. 1006–1008].

Універсальнымі ў чувашскай і беларускай мовах з'яўляюцца 106 прыказак-аналагаў (што складае 19,8 % ад агульнай колькасці аналагічных адзінак у беларускім і чувашскім прыказкавых фондах).

Так, да ўніверсальных прыказкавых аналагаў можна аднесці беларускую прыказку *Рука руку моему* <каб абедзве белыя былі> [26, т. 1, с. 346] і яе чувашскі аналаг *Алла ал çавать* 'Рука руку моему' [27, с. 30] або *Айпа алла*

хире-хирёç çусан иккёшё те шуря пулать ‘Рука руку мое, і абедзве чыстымі бываюць’ [27, с. 30] як нацыянальныя варыяцыі ўніверсальнай прыказкі, якая зафіксавана ў 44 мовах: балгарскай – *Едната ръка миє другата; Ръка ръка миє, да бѣдат и двете бели*; польскай – *Ręka ręce tuje*; рускай – *Рука руку моет; Рука руку моет и обе белы бывают*; славацкай – *Ruka ruku tuje*; славенскай – *Roka rook imiva*; украінскай – *Рука руку миє; Рука руку миє, щоб білі були*; чэшскай – *Ruka ruku tuje*; латышскай – *Roka roku mazgā*; літоўскай – *Ranka ranką mazgoja / prausia*; англійскай – *One hand washes the other*; нямецкай – *Eine Hand wäscht (reibt) die andere*; іспанскай – *Una mano lava la otra*; італьянскай – *Una mano lava l'altra*; французскай – *Une main lave / frotte l'autre*; венгерскай – *Kéz kezet mos*; фінскай – *Käsi käden/kättä pesee* і інш. [20, с. 69]. Усе пералічаныя адзінкі аб’ядноўваюцца ў межах адной ўніверсальнай прыказкавай мадэлі “(One) hand washes (the other) hand (v1); One hand washes the other (v2); v2 – and both (hands) the face (v2a); v2 – and both will be white / clean (v2b); v2 – and leg assists leg (v2c)” [25, р. 174].

Універсальнымі з’яўляюцца беларуская прыказка *Якая мая мама, такая я й сама* [26, т. 2, с. 125] і яе чувашскі аналаг *Амйшё епле, хёрё çапла* ‘Якая маці, такая і дачка’ [27, с. 138], якія маюць аналагі ў 37 мовах і адносяцца да ўніверсальнай прыказкавай мадэлі “Like mother like daughter (v1); Have a look at the mother and then marry her daughter (v2); Take a vine of a good soil and the daughter of a good mother (v3); Daughters like to wear their mother’s shirt / coat (v4)” [25, р. 137].

Універсальныя прыказкі-аналагі і ў беларускай, і ў чувашскай мовах амаль нацыянальна-культурна не маркіраваны (менш за 10 % адзінак).

2. Інтэрнацыянальныя прыказкі ў беларускай і чувашскай мовах. Да такіх прыказак-аналагаў мэтазгодна адносіць адзінкі, якія фіксуюцца як у беларускай і чувашскай, так і ў іншых мовах, аднак (у адрозненне ад універсальных) не маюць шырокага распаўсюджвання ў розных мовах і з’яўляюцца, як правіла, або вынікам генетычнай агульнасці моў, або запазычаннямі з іншых моў (пераважна з адной ва ўсе іншыя), у тым ліку з пэўнай шырока вядомай тэкставай крыніцы (фальклорнай, літаратурнай, сакральнай). Інтэрнацыянальныя прыказкі (у адрозненне ад універсальных) маюць значна меншую варыятыўнасць у розных мовах, якая рэалізуецца ў выглядзе або замены аднаго лексічнага кампанента (як правіла, сінонімам), або дадання новай структурнай часткі.

Інтэрнацыянальнымі ў чувашскай і беларускай мовах з’яўляюцца 152 прыказкі-аналагі (што складае 28,3 % ад агульнай колькасці аналагічных адзінак у беларускім і чувашскім прыказкавых фондах).

Так, беларуская прыказка *І на сонцы ёсць плямы* [20, с. 177] не толькі мае чувашскі аналаг *Хёвел çинче те пӑнчӑ пур* 'І на сонцы ёсць плямы' [27, с. 169], але і дастаткова шырока функцыянуе ў славянскіх, балтыйскіх, германскіх і раманскіх мовах: польскай – *I na słońcu są plamy*; рускай – *И на солнце есть пятна*; украінскай – *І на сонці є плями*; латышскай – *Arī uz saules ir plankumi*; літоўскай – *Ir saulė turi dėmių*; англійскай – *There are spots (even) in (on) the sun*; нямецкай – *Auch die Sonne hat ihre Flecken*; французскай – *Le soleil lui-même n'a t'il pas des taches* [20, с. 177].

Яшчэ адна беларуская прыказка *Блізкі сусед лепш дальняй радні* [26, т. 1, с. 386] або *Лепш блізкі сусед, чым далёкі родзіч* [26, т. 1, с. 386] мае аналаг не толькі ў чувашскай мове *Пускил хурӑнташрӑн хаклӑ* 'Суседі даражэй за радню' [27, с. 148], але таксама і ў дзесяці еўрапейскіх мовах: англійскай – *Better is a neighbour that is near than a brother far off*; іспанскай – *Más vale vecino cercano que pariente lejano*; італьянскай – *Meglio un buon vicino che un parente*; латышскай – *Labāk labs kaimiņš tuvumā nekā rads tālumā*; літоўскай – *Kaimynas artimesnis už giminaitį*; нямецкай – *Ein Nachbar in der nehe ist besser denn ein Bruder in der fern*; польскай – *Sąsiad dobry za brata stoi; Lepszy sąsiad bliski, niżli brat daleki*; рускай – *Близкий / Ближний сосед лучше дальней родни; Лучше сосед вблизи, нежели брат вдали*; украінскай – *Добрий сусід дорожчий від брата; Добрий сусід – найближча родина*; французскай – *Mieux vaut un voisin proche qu'un frère éloigné* [20, с. 157–158].

Інтэрнацыянальныя прыказкі-аналагі ў беларускай і чувашскай мовах таксама, як і ўніверсальныя, вельмі мала нацыянальна-культурна маркіраваны (менш за 10 % адзінак).

3. Агульныя прыказкі для беларускай, чувашскай і рускай моў – гэта або незалежныя запазычанні з рускай мовы ў беларускую і ў чувашскую, або агульныя для беларускай і рускай моў прыказкі, якія трапілі ў чувашскую мову ў выніку запазычання з рускай. Варта заўважыць, што і чувашскі, і беларускі народы за апошнія два стагоддзі зведалі два моцныя ўплывы рускай культуры і рускай мовы (у Расійскай імперыі і ў Савецкім Саюзе), якія аказалі ў розныя гістарычныя перыяды сваё ўздзеянне на культуру і мову беларусаў і чувашоў, што не магло не паўплываць не толькі на склад прыказкавых фондаў беларускай і чувашскай моў, але і на асобныя прыказкавыя адзінкі, у тым ліку на нарматыўную інтэрпрэтацыю іх формы і плана зместу.

Агульнымі таксама з рускай мовай (за выключэннем інтэрнацыянальных і ўніверсальных адзінак) у чувашскай і беларускай мовах з'яўляюцца 273 прыказкі-аналагі (што складае 50,8 % ад агульнай колькасці аналагіч-

ных адзінак у беларускім і чувашскім прыказкавых фондах). Некаторыя з такіх прыказак маюць аналагі ў польскай і ўкраінскай мовах (як запазычанні з рускай мовы).

Так, беларуская прыказка *Не ведаеш / Не змераўшы / Не спазнаўшы броду, не кідайся / не прыгай / не сунься ў воду* [26, т. 2, с. 455] мае аналаг не толькі ў чувашскай мове *Кёрекас тёлне пёлмесёр шыва ан кёр* 'Не ведаючы, дзе брод, у воду не сунься' [27, с. 77], але і ў рускай мове *Не знаешь / Не изведавши / Не испытав / Не спросив броду, не суйся в воду*, а таксама запазычаны з рускай мовы аналаг ва ўкраінскай мове *Не спитавши броду, не сунься у воду або Не йди у воду, не спитавши броду або Не лізь у воду, не знаючи броду* [20, с. 221].

Беларуская прыказка *Блізка локаць, ды не ўкусиш* [26, т. 1, с. 471] мае аналаг як у чувашскай мове *Чавса сывах та, саварса сьыртмалла мар* 'Блізкі локаць, але не павернеш і не ўкусиш' [27, с. 39], так і ў рускай мове *Близок локоть / Локоть близок, да не укусишь*, а таксама запазычаныя з рускай мовы аналагі ў польскай мове *Choć blisko łokieć, ale go nie ugryziesz* і ва ўкраінскай мове *Близько лікоть – та не вкусиш* [20, с. 123]. Пры гэтым у чувашскай прыказцы выкарыстоўваецца спецыфічны кампанент *савар* 'паварочваць'.

Агульныя з рускай мовай прыказкі-аналагі ў беларускай і чувашскай мовах аднолькава нацыянальна-культурна маркіраваны (у абедзвюх мовах прыкладна па 20 % прыказак, аналагічных рускім).

4. Агульныя прыказкі для беларускай і чувашскай моў. Агульныя толькі для дзвюх моў прыказкі складаюць нешматлікую групу – усяго некалькі адзінак, вылучэнне якіх характарызуецца, як і для любой пары моў, звычайна ад нос, паколькі для надзейнай верыфікацыі такіх аналагаў патрабуецца праверка на максімальна шырокім моўным фоне (у дадзеным выпадку ў дачыненні перш за ўсё да цюркскіх моў).

Даследаванне паказала, што абраны ў дадзеным артыкуле еўрапейскі вектар супастаўлення дазволіў зафіксаваць 6 унікальных парных прыказак-аналагаў для беларускай і чувашскай моў (што складае 1,1 % ад агульнай колькасці аналагічных адзінак у беларускім і чувашскім прыказкавых фондах).

Так, беларуская прыказка *Адзін двум панам не ўгодзіць* [26, т. 1, с. 316] мае аналаг у чувашскай мове *Икё хуэана ыр пулаймён* 'Двум панам не дагадзіць' [27, с. 23]. Таксама ў беларускай мове ўжываюцца блізкія па сэнсе прыказкі *Двум панам не службы* [26, т. 1, с. 316] і *Двум панам службыць не можна* [26, т. 1, с. 316], якія ўзыходзяць да біблейскага выразу *слугаваць двум панам*, які шырока распаўсюджаны ў мовах хрысціянскіх еўрапейскіх народаў [34, т. 1, с. 90–93].

Беларуская прыказка *Больш рабі, а менш гавары* [26, т. 2, с. 278] або *Менш гавары, а больш рабі* [26, т. 2, с. 279] мае аналаг у чувашскай мове *Калаçассине сахал калаç, ёçлессине нумайрах ёçле* 'Менш гавары, а больш працуй' [27, с. 80], пры гэтым у іншых мовах ёсць блізкія па сэнсе выслоўі, напрыклад, у англійскай мове *Speak little, do much* (В. Franklin «Poor Richard's Almanack», 1733–1758), у рускай мове *Меньше говори, да больше делай* [35, с. 181].

Вылучэнне прыказак, агульных толькі для беларускай і чувашскай моў, мае высокую тыпалагічную значнасць, паколькі дазваляе з максімальнай глыбінёй ацаніць блізкасць/аддаленасць адзінак прыказкавых фондаў абедзвюх моў у адносінах адна да адной.

Такім чынам, параўнальна-тыпалагічны аналіз прыказкавых фондаў беларускай і чувашскай моў на падставе структурна-семантычнага мадэлявання міжмоўных прыказкавых адпаведнікаў дазволіў зафіксаваць у дзвюх мовах прыказкавыя паралелі (супадзенні рознага тыпу) агульнай колькасцю 866 адзінак, што для чувашскай мовы з'яўляецца высокім паказчыкам (35,4 %, або кожная трэцяя прыказка). У беларускім і чувашскім прыказкавых фондах зафіксавана 537 адзінак, якія з'яўляюцца аналагічнымі (тоеснымі або максімальна блізкімі па змесце і форме), што таксама з'яўляецца для чувашскай мовы нечакана вялікім паказчыкам (21,5 %, або кожная пятая прыказка).

Па характары міжмоўнай агульнасці прыказкі-аналагі ў абедзвюх мовах размяжоўваюцца на ўніверсальныя (не абумоўленыя роднасцю моў і моўнымі кантактамі) – 19,8 %, інтэрнацыянальныя (агульныя для шэрага роднасных моў або запазычаныя з іншых моў як у беларускую, так і ў чувашскую мову) – 28,3 %, агульныя для беларускай, чувашскай і рускай моў (як вынік уплыву рускай мовы і культуры на абедзве мовы) – 50,8 %, а таксама агульныя толькі для беларускай і чувашскай моў – 1,1 %.

Даволі вялікая колькасць прыказкавых аналагаў у беларускай і чувашскай мовах сведчыць аб тыпалагічнай блізкасці прыказкавых фондаў дзвюх моў, якая ў палове выпадкаў дэтэрмінавана аднолькава моцным уплывам рускай мовы на кожную з дадзеных моў. Пры гэтым прыказкі-аналагі ў беларускай і чувашскай мовах аднолькава мала нацыянальна-культурна маркіраваны (не больш за 20 % адзінак).

Перспекывай даследавання з'яўляецца далейшае паслядоўнае вызначэнне міжмоўных паралеляў у прыказкавых фондах беларускай і чувашскай моў (тоесных структурна-семантычных мадэлей, ідэнтычных вобразаў і канцэптаў у прыказках) на фоне моў індаеўрапейскай і цюркскай моўных

сем'яў, што дазволіць адказаць на многія пытанні аб нацыянальна-культурнай спецыфічнасці прыказкавых адзінак і адлюстраваных у іх карцін свету беларускага і чувашскага народаў.

ЛІТАРАТУРА

1. Паремиология без границ / под ред. М. А. Бредиса, О. В. Ломакиной. – М. : РУДН, 2020. – 244 с.
2. Паремиология на перекрёстках языков и культур / под ред. Е. Е. Иванова, О. В. Ломакиной. – М. : РУДН, 2021. – 246 с.
3. *Иванов, Е. Е.* Национальная специфичность пословичного фонда (основные понятия и методика выявления) / Е. Е. Иванов, О. В. Ломакина, Ю. А. Петрушевская // Вестн. РУДН. Сер.: Теория языка. Семиотика. Семантика. – 2021. – Т. 12. – № 4. – С. 996–1035.
4. *Бредис, М. А.* Типология пословиц прибалтийско-финских народов России о богатстве и бедности (на европейском паремиологическом фоне) / М. А. Бредис, Е. Е. Иванов // Вестн. угроведения. – 2021. – Т. 11. – № 4. – С. 607–615.
5. *Иванов, Е. Е.* Семантический анализ тувинских пословиц: модели, образы, понятия (на европейском паремиологическом фоне) / Е. Е. Иванов, О. В. Ломакина, Н. Ю. Нелюбова // Новые исследования Тувы. – 2021. – № 3. – С. 220–233.
6. *Бредис, М. А.* Провербиальные факторы перевода тувинских пословиц в аспекте нормативной и полилингвальной паремиографии (на фоне русского и английского языков) / М. А. Бредис, Е. Е. Иванов // Новые исследования Тувы. – 2022. – № 1. – С. 17–36.
7. Лексикографическое описание тувинских пословиц: принципы, структура, этнолингвокультурологический комментарий (на европейском паремиологическом фоне) / М. А. Бредис [и др.] // Новые исследования Тувы. – 2021. – № 4. – С. 143–160.
8. *Бредис, М. А.* Лингвокультурологический комментарий в полилингвальных словарях пословиц / М. А. Бредис, Е. Е. Иванов // Вопросы лексикографии. – 2022. – № 26. – С. 5–29.
9. *Иванов, Е. Е.* Лингвокультурологический комментарий в тувинско-русско-английском паремиологическом словаре / Е. Е. Иванов // Новые исследования Тувы. – 2023. – № 1. – С. 243–258.
10. *Петрушевская, Ю. А.* Интернациональные, заимствованные и исконно языковые единицы в составе паремиологического фонда современного белорусского языка / Ю. А. Петрушевская // Вестн. НовГУ: Филологические науки. – 2014. – № 77. – С. 123–126.

11. *Іваноў, Я. Я.* Парэміялагічныя сістэмы беларускай і рускай моў: падабенствы і разыходжанні / Я. Я. Іваноў // Філолагічныя студыі. – 2011. – № 6. – Ч. 2. – С. 53–63.
12. *Алешын, А. С.* Матэрыялы да ўкладання беларуска-шведскага слоўніка прыказак / А. С. Алешын, Я. Я. Іваноў // Труды БГТУ. Сер. 4, Прынт- і медыатэхналогіі. – 2022. – № 1 (255). – С. 86–95.
13. *Іванов, Е. Е.* Принципы и структура испанско-белорусского паремиологического словаря / Е. Е. Иванов, М. Руис-Соррилья Крусате // Труды БГТУ. Сер. 4, Прынт- і медыатэхналогіі. – 2021. – № 2. – С. 104–111.
14. *Alyoshin, A.* Swedish Parallels of Belarusian Proverbs: Structural-Semantic Modeling / A. Alyoshin, E. Ivanov // *Scandinavian Philology*. – 2023. – Vol. 21. – № 1. – P. 5–23.
15. Русско-белорусский словарь пословиц : в 2 т. – Могилев : Брама, 2001. – Т. 1. – 144 с. ; Т. 2. – 164 с.
16. *Іваноў, Я. Я.* Беларуская-нямецкі парэміялагічны слоўнік / Я. Я. Іваноў, Н. К. Раманова. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2006. – 108 с.
17. Польшка-беларускі парэміялагічны слоўнік / пад рэд. Я. Я. Іванова. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2007. – 192 с.
18. *Іванов, Е. Е.* Русско-белорусский паремиологический словарь / Е. Е. Иванов, В. М. Мокиенко. – Могилёв : МГУ имени А. А. Кулешова, 2007. – 242 с.
19. Англа-беларускі парэміялагічны слоўнік / пад рэд. Я. Я. Іванова. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2009. – 240 с.
20. *Петрушэўская, Ю. А.* Універсальны і інтэрнацыянальны кампаненты ў парэміялагічным складзе беларускай мовы: беларуска-іншамоўны слоўнік / Ю. А. Петрушэўская. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2020. – 316 с.
21. *Петрушэўская, Ю. А.* Моўная спецыфічнасць і нацыянальная адметнасць прыказак беларускай мовы / Ю. А. Петрушэўская. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2021. – 220 с.
22. *Павлов, В. В.* Чываш гата турккă ваттисен сăмахёсен ушкăнёсем / В. В. Павлов // Чываш чёлхипе литературы. Теори тата методика. – Шупашкар : ЧГПУ, 2003. – С. 86–90.
23. *Пушкина, К. В.* Сравнительно-сопоставительный анализ концепта «здоровье» в английских, русских и чувашских пословицах / К. В. Пушкина, Т. С. Игнатьева // *Филология: научные исследования*. – 2021. – № 9. – С. 73–82.
24. *Çobanoğlu, Ö.* Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü / Ö. Çobanoğlu. – Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2004. – 558 s.

25. *Paczolay, G.* European Proverbs in 55 Languages, with Equivalentents in Arabic, Persian, Sanskrit, Chinese, and Japanese / G. Paczolay. – Veszprém (Hungary) : Veszprémi Nyomda, 1997. – 528 p.
26. Прыказкі і прымаўкі : у 2 т. / склад. М. Я. Грынблат. – Мінск : Навука і тэхніка, 1976. – Т. 1. – 559 с. ; Т. 2. – 616 с.
27. *Романов, Н. Р.* Ваттисен с̆махёсем, калар̆шсем, сутмалли юмахсем / Н. Р. Романов. – Шупашкар : Чаваш кёнеке изд-ви, 2012. – 351 с.
28. *Іваноў, Я. Я.* Асноўныя кампаненты прыказкі як моўнай адзінкі: прыказкавая структурна-семантычная мадэль / Я. Я. Іваноў, Ю. А. Петрушэўская // Весці БДПУ. Сер. 1, Педагогіка. Псіхалогія. Філалогія. – 2021. – № 4. – С. 44–52.
29. *Іваноў, Я. Я.* Асноўныя кампаненты прыказкі як моўнай адзінкі: лексічны склад, граматычная арганізацыя, фармальныя і структурна-семантычныя варыянты / Я. Я. Іваноў, Ю. А. Петрушэўская // Весці БДПУ. Сер. 1, Педагогіка. Псіхалогія. Філалогія. – 2022. – № 1. – С. 75–79.
30. *Петрушевская, Ю. А.* Белорусские параллели вепсских пословиц: в поисках типологически общего и этноспецифического // Вестн. угроведения. – 2022. – Т. 12. – № 3. – С. 497–505.
31. *Петрушевская, Ю. А.* Тувинские и белорусские пословичные параллели (типологическая общность на фоне этнокультурной специфичности) // Новые исследования Тувы. – 2022. – № 3. – С. 241–263.
32. *Иванов, Е. Е.* «Основной паремиологический фонд» русского языка и его соотношение с «паремиологическим минимумом» / Е. Е. Иванов // Мир русского слова и русское слово в мире : в 7 т. – София : Heron Press, 2007. – Т. 2. – С. 152–156.
33. *Петрушэўская, Ю. А.* Лінгвістычныя ўніверсаліі і парэміялагічны фонд мовы / Ю. А. Петрушэўская // Вестн. ПГУ. Сер. А, Гуманитарные науки. – 2019. – № 2. – С. 115–121.
34. Лепта библейской мудрости: русско-славянский словарь библейских выражений и афоризмов с соответствиями в германских, романских, армянском и грузинском языках : в 2 т. – Могилев : МГУ имени А. А. Кулешова, 2019. – Т. 1. – 334 с.; Т. 2. – 308 с.
35. *Мокиенко, В. М.* Большой словарь русских пословиц / В. М. Мокиенко, Т. Г. Никитина, Е. К. Николаева. – М. : ОЛМА Медиа Групп, 2010. – 1024 с.

Поступила в редакцию 21.12.2023